

A magyar Anjouk lengyel krónikása.

Czarnkowi János.

(II. és befejező közlemény.)

A főesperest tehát vetélytársai bosszúságára tisztelettel szabadon bocsátották és ünnepélyesen bemutatták a nemeseknek és főuraknak, kik ez őszön sz. Szaniszló püspök ünnepére Krakóba gyülekezének. Társaságokban kilencz napot vidáman eltöltvén, az érsek úr udvarába Unkowba visszatére. Az érsek úr azután idéző parancsot bocsátott ki a főesperes ellen és megidézte azokat is, kik általánosságban vagy részletesen őt megvádolják, s ez idézést néhány templomban kihirdettette. De jóllehet a mondott határnapra Kurniki Miklós, az előadott hazugságok koholója Zneynába jövéen, megjelent, kérvén a királyasszony nevében, hogy a főesperes ellen a vizsgálatot megindítsák; mégis a főesperes ellenmondására a vizsgálat megindítható nem volt, minthogy azon ügyben, melyre nézve a vizsgálatot kérték, nem vádoltatott, amiben pedig vádolták, azt mind ellensége, Kurniki Miklós koholmányának mondotta, kivel szemben ajánkozott, hogy a törvény elé áll, ha az viszont a forbátot elfogadja.

A mit úgy magyarázok:

Ha Kurniki Miklós be nem tudná bizonyítani vádját, őt ugyanazon büntetés érje, mely az alperest érné, ha reá a vád bebizonyulna.¹

¹ Az eredeti szöveg így szól: Sed licet veniente termino Nicolaus de Curnik, adinventor mendacii praedicti Zneynam veniens comparuisset, petens nomine dominae reginae praefatae contra ipsum per inquisitionem procedi, tamen dicto archidiacono replicante, quod contra ipsum inquisitio fieri non deberet, ex eo quod super huiusmodi re non fuisset infamatus, super quo fieri deberet inquisitio, et si qua infamia esset de ipso, illam a praedicto Nicolao, suo inimicissimo ortam fuisse asserebat, offerens se eum eodem Nicolao velle inscribere ad poenam talionis, si accusationi ipsius insistere vellet.

Mínt hogy pedig Kurniki Miklós e föltételre rá nem állott, az érsek a főesperest minden vád alól fölmentette.

A fölmentése által vérszemet fogott főesperes, mint ő mondja, hogy ártatlanságát fényesebben megbizonyítsa, az iránt folyamodott, hogy az egyházi kánonok értelmében tisztítkozhassék (ut se canonicè purgare posset.) A mely tisztítkozásra, jóllehet az érsek azt ellenezte, hármias fölhívást intézett mindazokhoz, kik őt pörrel megtámadni akarnák.¹ És a harmadik határnapra őt bíró előtt, kik mind főtiszteletű főpapok valának, magát kanonjogilag tisztázta. Amiről az illetők, elmondván a tényállást, hites jegyző által kiállított és érseki pecséttel megerősített levelet adtak ki számára, melylyel a római kuriába szándékozott elindulni, hogy ott pert indítson rágalmozói: Kurniki Miklós, Zaviss és János (vitéz) ellen, kik czimboráikkal egyetemben a királyné asszonyt kérelmeikkel és gonosz besugásaikkal (suggestionibus) annyira félrevezették és fölizgatták, hogy a királyasszony a főesperest Lengyelország összes főurainak ellenkezésével száműzte, őt atyai, valamint egyházi javaitól megfosztván. Ezt pedig az árulkodók azért tették, hogy áldozatukat megfosztván minden pénztől, képtelenné tegyék a római útra és igazainak keresésére.

Nem lehet tagadni, hogy Czarnkowi János ezen mosakodását, melyet — ismételjük — az érdekeltek halála után mert csak papírra vetni és — ut ignotos fallat — másokkal közölni, mint a toll mestere nagyon ügyesen csoportosította. Kiemelte a mi javára szólt, elpalástolta, a mi őt elítélné. A ki csupán az

¹ Ez íratból arról értesülünk, miszerint a főesperest vádolák, hogy 16,000 márkát garasokban fölvev, mint Kázmér király pénzét a krakói zsidóktól és ez összeget a királyi pénztárba be nem fizette (eum sustulisse de pecunia regali domini Kazimiri olim regis Polonie apud iudeos Cracovienses XVI. milia marcarum grossorum, que hueusque camere regie tenetur.) A többi vádpont kevés figyelmet érdemel, de mint jellemző körülményt talán nem fölösleges fölvennünk: In hys non contentus, dicit, licet false, ipsum habere quandam vetulam Ruthinam meretricem et maleficam, cuius malefacioni(bu)s se adiuvat, ut ipse asserit mendaciter, in omnibus factis suis, ferretque cottidie penes se annulum Leuconis judei maleficatum; et malis peiora superaddens, dixit, eum rusticum et ignobilem, atque furem et latronem . . . (*Bielowski*-nál Monumentu Poloniae Historica II. 70¹ a jegy-et-ben. V. ö. *Helcl*: Starodawne prava polskiego pommiki, t. I. str. XIII.)

ő előadását olvassa, (és más eleddig nem állott rendelkezésünkre) ha neki nem ad is igazat mindenben, teljesen el sem ítélheti — annál kevésbbé, minthogy rövid számkivetése után tényleg visszatért hazájába, kissé meglapúlt időre, órára, paptársai jogai védelmében bátran kiállott, a miért egyházi javadalmaiban is megtúrték.

Mától fogva azonban másként áll a dolog és a főesperes főntebbi előadását ferdítéseknek, hazugságoknak kell bélyegeznünk. Dr. Karácsonyi János a magyar Anjouk története s a történeti igazság érdekében alig meghálálható szivességével, ugyanis, egy hiteles okírat másolatának juttatott birtokába, mely János gnieznói főesperest saját beismerése alapján arról vádolja és elítéli, amiért Kázmér lengyel király sírját feltörte és meg-rabolta. A kissé megviselt, Poznanban, 1372 június 10. kelt okírat tartalma a következő:

Preczlaw poznani bíró tudtára adja mindenkinek, a kit illet, hogy miután nem régen Kázmér Lengyelország néhai királya meghalt és eltemetteték Krakóban királyi jelvényekkel, Erzsébetnek, Magyarország és Lengyelország idősb királynéjának hiteles tudomására jutott, hogy a király sírja galádúl feltörtvén, a királyi jelvények onnét eloroztattak. A királyné ily nagy bűntény elkövetőjét kutatván, a gyanú Czarnkowi Jánosra tért, ki ő felsége előtt beismerte gonoszságát, melyet azzal mentegetett, szé-pítgetett, hogy a királyi jelvényeket ájtatos ezélokra akarta fordítani. A fölséges úrnő főleg a világi dolgokra nézve a mon-dott bíróra bízta, hogy törvényt üljön a szóban forgó bűnügy tár-gyában és igazságot szolgáltasson. Ő pedig, jóllehet az önbe- ismerés mellett nem sok dolga van a bírónak (a bizonyítékokra nézve) mégis alkalmat akarván szolgáltatni a bűnvallónak nyilatkozásra, hogy ez által gonoszsága világosabban minősíttes-sék és az elmarasztaló ítélet meghallgatására kellő határnapot tűzött ki számára. És mert erre, mint afféle rossz lelkiismeretű ember makacsúl meg nem jelent, Isten nevét segítségül híván és az igazságot tartván szemé előtt, a vele együtt ülő, alább megnevezendő lengyel főurak tanácsával és hozzájárultával a nevezett Czarnkowi Jánost, a királyi sírhely feltörésének bűn-tényében elmarasztalta és mint fölségsértőt megfosztotta a Len-gyelországban fekvő Lubosz várától és tartozékaitól, mely bir-

tokát — mint köztudomású — Kázmér király szolgálatában szerzett, kijelentvén egyuttal, hogy Czarnkowi János méltatlan minden tisztség vagy méltóság viselésére, továbbá mint becstelenségen örök időkre száműzetik, hadd legyen az élet számára büntetés és a halál vigasztalás, mint ezt a kánoni és világi törvények rendelik.

E nevezetes okirat latin, eredeti szövege így hangzik :

In Cristi nomine. Amen.

Nos Preczlaus iudex Poznaniensis notum facimus universis, presentium notitiam habituris, quod cum mortuo pridem vocatione diuina serenissimo potenti (?) domino Kazimiro olim rege Polonie illustri, et in ecclesia Cracoviensi cum insignibus regalibus tumulato, ad aures dominae Elizabeth, Dei gratia regine senioris Ungarie et Polonie, fidedignis relatibus pervenisset, quod violato nequiter sepulchro dicti regis, insignia regalia exinde aus (u portata, ipsa domina regina huiusmodi crimen indagante, Johannes de Czarnkow super hoc infamatus, coram sua Maiestate constitutus reatum suum recognouit, colorando tamen eius nequitiam, quod huiusmodi insignia in usus pios voluerit deputasse. Prefata domina presertim quoad temporalia nobis iudicium et iustitiam commisit vive vocis oraculo contra eundem de crimine prenotato. Nos quoque, quamvis contra confessum nulle sint partes iudicio in pretactis volentes tamen sibi etiam confesso audientiam concedere, ut ex hoc sua iniquitas clarius conuincatur, ad eundem dicendum, si quid dicere ad audiendam sententiam diffinitivam contra sese terminum coram nobis assignauimus competentem. Et quia in eodem termino, tamquam male sibi conscius non curauit contumaciter co(mpararere . . . Dei et Cristi) nomine invocato pro tribunali sedentes Deum et iustitiam habentes pre oculis, ac baronum regni Polonie nobis assistentium, infrascriptorum consilio et assensu Johannem de Czarn(kow) orem sepulchri regii per hanc nostram diffinitivam sententiam declarantes, ipsum tamquam lese Maiestatis reum privamus castro Lubosz cum suis pertinentiis, quod in regno Polonie, insistens seruitiis dicti domini Kazimiri regis noscitur comparasse, idem

castrum fisco regni applicantes. Pronuntiamus quoque ipsum esse indignum omnibus honoribus et dignitatibus, exulem perpetuo et infamen et alias talem esse debere, ut sibi sit vita supplicium et mors solatium iuxta canonicas et profanas sanctiones. Et in huiusmodi testimonium presentes litteras scribi iussimus nostrique sigilli munimine roborari.

Datum et actum Poznanie decimo die mensis Junii sub anno Incarnationis Cristi millesimo trecentesimo septuagesimo secundo.

Presentibus nobilibus viris dominis et baronibus: reuerendo patre Johanne episcopo Poznaniensi, et Vincentio Poznaniensi, Preczlaó Kalysiensi palatinis, Laurentio Poznaniensi, Vincentio Gneznensi, Johanne Kalysiensi, Janussio Kaminiensi et Janussio Bechoviensi castellanis, Preczlaó Poznaniensi et Thomislao iudicibus, necnon baronibus nostris Cracouiensibus Dobislao palatino Cracouiensi, Raphaele castellano Wisliciensis et Johanne marschaleo regni Polonie et subcamerario Sandomirie et aliis quampluribus nobilibus fidedignis.

Eredetije bõrhártyára van írva, de a hártya közepén, a kipontozott helyeken kiszakadt vagy elrohadt s így ott négyszögletes lyuk támadt. Függhõ pecsétjének csak hártya szalagja van meg. Kivül egykorú kéztõl: *Super castro L(ubosz)*; késõbbi kéztõl: *1372. 10. Jun. Pogany* (t. i. család leveleibõl.) Eredetije a gróf Teleki-család gyõmrei levéltárában Pestmegyében. XXIII. lajstrom, 1. nyaláb, 17. szám.

Ha a függhõ pecsét le is mállott, az okírat hitelességéhez azért se férhet kétség, minthogy a felsorolt bírótársak ugyanazon idõben, sokszor hasonló sorban más okleveleken is megjelennek.¹

¹ *Doliva Péter*, elõbb krakói prépost, 1356. januárius 11-tõl 1374. febr. 14-ig volt poznani püspök (*Eubel*, Hierachia cath. I. 428.) Fõltúnõ, hogy a boszúálló Czarnkowi János fõesperes szent életének (piissimusnak) mondja e bíróját, lehet azért, mert talán õ vétette föl az ítéletbe enyhítõ körülményül, hogy János az elorzott királyi jelvényeket ájtatos czélra akarta fordítani. — *Vincze poznani nádor* ilyenül 1372. június 12-én is elfordul (Cod. dipl. Maj. Polon. III. 381.) *Preczlaw*, mint Lengyelország fõkapitánya és *calisi nádor* 1370. június 26-án. 1372-ben és késõbb (Cod. dipl. Maj. Polon. III. 354. 363. 375. 377.) — *Lórincz poznani várnagy* 1372. június 4. és késõbb is. Ugyanott III., 375—6., 377., 381. — *Vincze gnieznoi várnagy* 1372. június 14. (U. o. III. 377.) — *János kalisi várnagy* 1372. június 4. (U. o. III. 375—6. 381.) — *János kamini várnagy* 1372. június 14. (U. o. III.

Arról is kell még ejtenünk néhány szót, hogyan kerülhetett ez érdekes okirat Magyarországra? Némi útmutatásul szolgál e kérdéshez, hogy ez okirat a Pogány család leveleivel jutott a Teleky grófok gyömrei leveles házába. Czarnkowi Jankó a sok magyar közül, kik Nagy Lajos király, vagy idősb Erzsébet királyné kíséretében vagy egyébként Lengyelországban megfordulának, név szerint — ha jól emlékezem — csak egyet említ, Pogány Mihály vitézt, kit 1376. december 7-én, midőn a magyarokat gyilkolták Krakóban,¹ szállása pinczejéből kivonszoltak és nyomorútan megölték.² Ebből azt gyanítom, hogy idősb Erzsébet királyné a Pogány Mihály családjának kárpótlásul adta a halottrabló főesperestől elvett Lubosz várát és tartozékait, mely alkalommal az ítéletet, mint az adományozás jogforrását szintén ki kellett szolgáltatni.

A Telekyekhez pedig, mint Karácsonyi barátom értesít, úgy került ez okirat, mert a Telekyek azon ága, amelyiké a gyömrei levéltár, a dolhai (Máramaros m.) uradalmat kapta a XVIII. században és vele együtt a Dolhayak levéltárát. Az utolsó Dolhaynak neje volt a Máramaros megyében ma is honos Csebi Pogány család tagja: Krisztina.³

Végül szabadjon azon óhajtásomat kifejeznem, vajha találkoznék, ki a lengyel történelmi repertoriumot annyi ügybuzgalommal és szakértelemmel összeállítaná, mint ezt dr. *Margalits* Ede egyetemi tanár a horvát történelmi dolgozatokkal tette.

PÓR ANTAL.

377. 381.) — *János bechovi várnagy* 1372. június 14. (U. o. III. 377. 381.) — *Preczlaw poznani bíró* 1372. június 14. (U. o. III. 377.) — *Thomislaw kalisi bíró* 1772. június 14. (U. o.) — *Dobeslaw krakói nádor* előkerül mint ilyen (Monum. Polon. V. 49.) 1372-ben (Cod. dipl. Maj. Polon. III. 375—376 és Piekosinski: Cod. dipl. Cracovien. Eccl. II. 580.) — *Rafael vislicai várnagy* mint ilyen előkerül Monum. Polon. V. 50. — Cod. dipl. Cracow. Eccl. II. 589. — Cod. dipl. Maj. Polon. III. 383.: 1372. jun. 23. — *János Lengyelország* marsallját lásd Piekosinskinál Cod. dipl. Cracovien. Eccl. II. 584. — Megjegyzendőnek tartom, hogy idősb Erzsébet királyné az ítélet hozatala idején Nagy Lengyelországban tartózkodott: 1372. június 4-én Pysdriben, 12-én Gnieznóban, június 12., 13., 14-én Poznanban, június 15-én Gnieznóban keltez.

¹ Olv. *Erd. Múzeum* 1899. évf. 511. l.

² *Kronika Jana z Czarnkowa* Bielowskinál II. 676. — ³ *Turul*, XI. 79.